

СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ЯК КОНЦЕПЦІЯ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

SOCIO-EMOTIONAL LEARNING AS A CONCEPT OF DEVELOPMENT OF EMOTIONAL INTELLIGENCE OF FUTURE PRESCHOOL TEACHERS

У сучасних умовах зростаючих соціальних викликів, особливо в період кризових явищ, важливість розвитку емоційного інтелекту майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти значно зростає. Діти дошкільного віку особливо вразливі до емоційної нестабільності, тому педагогічні працівники повинні володіти високим рівнем емоційної компетентності, щоб ефективно підтримувати вихованців та створювати сприятливе освітнє середовище з максимальною комфортною психоемоційною атмосферою. Саме тому, соціально-емоційне навчання (СЕН) наразі є одним із ключових напрямів сучасної педагогіки, що сприяє формуванню самосвідомості, емпатії, соціальної взаємодії та навичок емоційної регуляції у педагогів. Впровадження цього підходу у професійну підготовку майбутніх вихователів дозволяє не лише покращити їхню комунікацію з дітьми та колегами, а й зміцнити їхню стресостійкість і здатність до конструктивного вирішення конфліктних ситуацій. Це особливо важливо в умовах модернізації дошкільної освіти та підвищених вимог до професійної компетентності вихователів, які мають бути не лише фахівцями у своїй сфері, а й емоційно грамотними наставниками для майбутніх поколінь.

Стаття присвячена дослідженню соціально-емоційного навчання (СЕН) як концепції розвитку емоційного інтелекту майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури визначено сутність поняття СЕН, його структурні компоненти та особливості інтеграції в систему професійної підготовки педагогів. Обґрунтовано важливість розвитку емоційної компетентності вихователів для створення сприятливого освітнього середовища та забезпечення психологічного комфорту дітей, особливо в умовах соціальних криз.

У статті розглянуто ключові аспекти розвитку емоційного інтелекту, включаючи самосвідомість, самоконтроль, соціальну взаємодію та прийняття відповідальних рішень. Визначено, що впровадження СЕН сприяє покращенню педагогічної взаємодії, формуванню емпатії та психологічної стійкості майбутніх вихователів. Окреслено перспективи подальших досліджень щодо ефективних методик інтеграції СЕН у навчальний процес та підготовку педагогів дошкільної освіти.

Ключові слова: соціально-емоційне навчання, емоційний інтелект, майбутні

вихователі, майбутні вихователі ЗДО, педагогічна підготовка, професійний розвиток.

In today's context of growing social challenges, especially in times of crisis, the importance of developing the emotional intelligence of future teachers of preschool education institutions is growing significantly. Preschool children are especially vulnerable to emotional instability, so teachers must have a high level of emotional competence to effectively support students and create a favourable educational environment with the most comfortable psycho-emotional atmosphere. That is why socio-emotional learning (SEL) is currently one of the key areas of modern pedagogy, which contributes to the formation of self-awareness, empathy, social interaction and emotional regulation skills in teachers. The introduction of this approach into the professional training of future educators not only improves their communication with children and colleagues, but also strengthens their stress resistance and ability to constructively resolve conflict situations. This is especially important in the context of the modernisation of preschool education and increased requirements for the professional competence of educators, who must be not only specialists in their field, but also emotionally competent mentors for future generations.

The article is devoted to the study of socio-emotional learning (SEL) as a concept of development of emotional intelligence of future teachers of preschool education institutions. Based on the analysis of psychological and pedagogical literature, the essence of the concept of SEL, its structural components and features of integration into the system of professional training of teachers are defined. The importance of developing the emotional competence of educators to create a favourable educational environment and ensure the psychological comfort of children, especially in the context of social crises, is substantiated.

The article examines the key aspects of emotional intelligence development, including self-awareness, self-control, social interaction and responsible decision-making. It is determined that the introduction of EI contributes to the improvement of pedagogical interaction, the formation of empathy and psychological stability of future educators. Prospects for further research on effective methods of integrating SEL into the educational process and training of preschool teachers are outlined.

Key words: socio-emotional learning, emotional intelligence, future educators, future teachers of preschool education, pedagogical training, professional development.

УДК 378.147.015.311:373.2
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2025/80.1.18>

Борисенко К.Ю.,
аспірантка кафедри розвитку дитини
раннього і дошкільного віку
Державного закладу
«Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Соціальні та емоційні виклики сучасності, особливо в умовах війни, створюють додаткове навантаження на психоемоційний стан дітей дошкільного віку. Вони часто відчувають страх, тривожність,

нестабільність, що ускладнює їхню соціалізацію та загальний розвиток. Тому важливою є підготовка вихователів, здатних допомагати дітям долати ці труднощі через використання методик соціально-емоційного навчання.

Зважаючи на сучасні виклики, особливо важливим є дослідження нових концепцій та підходів до розвитку емоційного інтелекту майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти на етапі їхньої професійної підготовки. Це дозволить не лише забезпечити якісну взаємодію педагогів із дітьми, а й створити в закладах дошкільної освіти психологічно безпечне середовище, що сприятиме розвитку особистості дитини, навіть, в умовах війни. Одним із сучасних підходів у цьому контексті є соціально-емоційне навчання.

Соціально-емоційне навчання (СЕН) – це сучасна освітня парадигма, що може відповідати викликам сьогодення, забезпечувати сталий розвиток людства та водночас залишати в центрі уваги людину, гуманістичні цінності, фізичне та ментальне здоров'я особистості. Соціально-емоційне навчання (СЕН) виходить за межі традиційного засвоєння навчального матеріалу, сприяючи формуванню навичок спілкування, розвитку емпатії та критичного мислення, що стає важливою підготовкою для успішного функціонування в сучасному суспільстві. Зростає кількість педагогів, які визнають, що соціально-емоційне навчання позитивно впливає на встановлення продуктивних міжособистісних відносин, що, в свою чергу, підтримує розвиток безпечного освітнього середовища та покращує психоемоційний стан здобувачів освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема емоційного інтелекту досліджується багатьма науковцями, серед яких Д. Гоулман (D. Goleman), У. Дакс (Y. Daks), Дж. Майєр (J. Mayer), Г. Метьюз (G. Matthews), Р. Робертс (R. Roberts), П. Саловей (P. Salovey), Х. Вайсбах (H. Vaisbakh), М. Зейднер (M. Zeidner). Вивчення педагогічних можливостей емоційного інтелекту досліджено у працях Ю. Бреус, В. Зарицької, О. Милославської. Розкриттю особливостей розвитку емоційного інтелекту у фахівців гуманітарних професій присвячено праці В. Димань, О. Верітової, М. Журавльової, А. Клименко, М. Стасюк, Т. Шиян. Теоретико-методичні аспекти дослідження емоційного інтелекту в педагогів, вихователів представлено в наукових розвідках вітчизняних дослідників, а саме: Г. Барабашук, Л. Бобро, Т. Колтунович, Н. Степанової, Н. Черв'якової та ін.

Важливим аспектом розвитку емоційного інтелекту майбутніх фахівців є впровадження концепції СЕН, яка отримала широкий науковий інтерес у світовій освітній практиці. Вона розглядається як ефективний засіб розвитку соціальних і емоційних компетентностей педагогів. Тема дослідження соціально-емоційного навчання (СЕН) набула активної уваги через свою актуальність, зокрема питання СЕН вивчали Д. Гоулман (D. Goleman), Далай-лама XIV, О. Елькін, Б. Озава-де Сільва, Тсондю Самфел, К. Тінарі. Так, Н. Дужик досліджувала основні поняття соціально-емоційного

навчання, його завдання та вплив на систему сучасних педагогічних знань. Низка дослідників К. Домітровіч, Дж. Дурлак, Т. Гуллотте, К. Колін, Р. Вайсберг займалися вивченням компетентностей, покладених в основу СЕН. Перспективи та можливості реалізації соціально-емоційного навчання у своїх роботах розглядали Л. Гриневич, О. Глоба, Т. Дрожжина. Проблему впровадження концепції СЕН у процес фахової підготовки майбутніх педагогів у своїх працях розглядали такі вчені, як Н. Басюк, Т. Водолазська, Н. Дужик, О. Елькін, І. Ковальчук, І. Лядський, С. Марчук.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Як бачимо, обсяг наукових досліджень з питання розвитку емоційного інтелекту є недостатнім, актуальною проблематикою залишається впровадження ефективних методик розвитку емоційного інтелекту майбутніх вихователів у сучасних соціально-політичних умовах України. Зокрема, подальшого вивчення потребують практичні підходи до формування емоційної стійкості, способи управління емоціями в умовах стресу, профілактики дистресу та адаптації сучасних технологій розвитку ЕІ до реалій навчання під час воєнного стану. Так зважаючи на зростаючу популярність концепції соціально-емоційного навчання та численні дослідження, що доводять позитивні результати впровадження його елементів на всіх рівнях здобуття освіти як у практиці вітчизняних педагогів, так і у закордонних закладах освіти, вважаємо за доцільне детальніше розглянути соціально-емоційного навчання в контексті підготовки здобувачів спеціальності «Дошкільної освіти», зокрема, розвитку їх емоційного інтелекту.

Метою статті є аналіз концепції соціально-емоційного навчання в рамках професійної підготовки та розвитку емоційного інтелекту майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Перш за все, зупинимось на обґрунтуванні визначення поняття «соціально-емоційного навчання» та впровадження цього освітнього підходу у процес розвитку емоційного інтелекту майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. У свій час теорія множинних інтелектів, яку розробляли міжнародні науковці Т. Армстронг (T. Armstrong) та Г. Гарднер (H. Gardner) та створення концепції емоційного інтелекту П. Саловея (P. Salovey), і Дж. Майєра (J. Mayer), та наукові роботи Д. Гоулмана (D. Goleman) щодо розробки концептів «емоційний інтелект» і «соціальний інтелект» стали витоками сучасних досліджень, а саме, проблематики соціально-емоційного навчання та створення таких понять як «соціально-емоційні навички» та, безпосередньо «соціально-емоційне навчання» [1; 2; 3; 4].

Дослідження соціально-емоційного навчання є невід'ємною частиною глобальної освіти, що

допомагає здобувачам освіти досягти успіху в академічній сфері, кар'єрі, житті та базується на провідних наукових даних [5].

Категорію «соціально-емоційне навчання» трактують як процес оволодіння знаннями, формування поглядів та навичок, необхідних для формування здорової особистості; розуміння й управління емоціями; постановки й досягнення особистих й колективних цілей; відчуття й виявлення співпереживання до інших; встановлення і підтримки позитивних взаємин; прийняття відповідальних рішень [6].

Дослідники M. Swartz та L. J. Pentón Herrera у своїх розвідках визначали, що «соціально-емоційне навчання» – це підхід та процес, який фокусується на розвитку та зміцненню емоційних навичок, необхідних для особистості, щоб почувати себе здоровою, щасливою, успішною та відповідальною [7; 8].

Також серед багатьох тлумачень терміну «соціально-емоційного навчання» дуже актуальним є таке: «процес за допомогою якого діти та дорослі набувають та застосовують компетентності, щоб визначати та керувати емоціями, ставити та досягати позитивні цілі, цінити можливості інших, встановлювати та підтримувати позитивні відносини, приймати відповідальні рішення, вирішувати особисті та міжособистісні ситуації конструктивним чином» [9].

Засновники громадської організації «ЕдКемп Україна» О. Елькін та М. Пашенко запроваджуючи соціально-емоційне навчання в освіту України у своїх роботах розуміють вищезгадану категорію, як процес, за допомогою якого діти, молодь і дорослі набувають та застосовують знання, погляди й навички для формування здорової особистості, розуміння й управління емоціями, постановки й досягнення особистих та колективних завдань, відчуття і виявлення співпереживання до інших, встановлення та підтримки позитивних взаємин, ухвалення відповідальних рішень [5].

Своєю чергою, українська дослідниця Н. Дужик зазначає, що соціально-емоційне навчання – це підхід до навчання, який зосереджується на розвитку навичок здобувачів освіти, що впливають на самосвідомість, уміння комунікувати, управляти емоціями, співпереживати собі й іншим та приймати зважені рішення [10].

Так, в українській педагогічній практиці головним принципом соціально-емоційного навчання визначають співпереживання, яке реалізується через призму добра, емпатії прийняття та поваги до себе та інших [11]. З вищевказаного та з розвідок Л. Гриневич випливає, що триєдиною метою СЕН є усвідомлення проблеми, співпереживання (включення емоцій) та залучення (виконання ефективних та правильних дій) [12].

Чимало наукових доробок присвячено типології компетентностей, які є основою для моделі СЕН. Такі дослідники як, К. Колін, Дж. Дурлак, К. Домітровіч, Р. Вайсберг, Т. Гуллотте визначили п'ять основних компетентностей, розвиток яких передбачений у програмах для різних освітніх рівнів [13; 14; 15].

Ці компетентності включають самосвідомість, самокерування, відповідальне прийняття рішень, соціальну свідомість і навички установки та підтримки взаємовідносин. Ці компетентності взаємодіють і доповнюють одна одну, створюючи повноцінний набір навичок, необхідних для успішного соціально-емоційного функціонування в освітньому та професійному середовищі. Процес соціально-емоційного навчання допомагає здобувачам освіти розвивати ці компетентності, щоб легше адаптуватися до змін, досягати особистих та професійних цілей та будувати здорові міжособистісні відносини.

Організація Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning (CASEL) [16] виокремлює п'ять основних компетентностей, які можна застосовувати під час освітньої діяльності:

- Самосвідомість: здатність розуміти власні емоції, думки, цінності й те, як вони впливають на поведінку в різних контекстах.

- Самоконтроль: здатність ефективно керувати своїми емоціями, думками та поведінкою в різних ситуаціях, досягати цілей і прагнень.

- Соціальна свідомість: здатність поставити себе на місце іншої людини, яка може мати інше походження чи культуру, ніж та, з якою ви вирости, діяти з емпатією та дотримуватися етичних норм у соціумі.

- Навички взаємодії з оточуючими, тобто здатність будувати та підтримувати здорові стосунки з людьми різного походження. Ця компетентність зосереджена на взаємодії з навколишнім світом.

- Прийняття відповідальних рішень: вибір того, як діяти чи реагувати на ситуацію, відповідно до певних правил поведінки, таких як етика, безпека, зважування наслідків і благополуччя інших, а також вас самого.

Отже, соціально-емоційне навчання (СЕН) розуміємо як сучасний освітній процес спрямований на розвиток у здобувачів освіти ключових соціальних і емоційних навичок, необхідних для успішної взаємодії у суспільстві, досягнення особистих і колективних цілей, ухвалення відповідальних рішень та формування здорової особистості, тобто на розвиток емоційного інтелекту особистості. Соціально-емоційний освітній підхід базується на наукових дослідженнях, що підтверджують зв'язок між соціально-емоційними навичками та академічною успішністю, професійним розвитком і благополуччям у житті. У сучасному освітньому процесі СЕН допомагає формувати стійке,

інклюзивне середовище, що сприяє гармонійному розвитку особистості через емпатію, співпрацю та усвідомлене навчання.

У 2020 році Університет освіти задля миру та стійкості розвитку імені Махатми Ганді в Індії за підтримки UNESCO провів дослідження цінності СЕН в 24 країнах світу. Та були сформовані наступні висновки [17], по-перше, навчання має включати в себе не лише здобуття академічних знань, але і розвиток емоційної сфери, оскільки це дозволить будувати здорові соціальні стосунки; по-друге, у період навчання та формування особистості агрегація когнітивної, психічної та фізичної сфер спонукає до процесу здорового становлення індивіда не лише як особистості, але і як соціальної складової суспільства. Наступне, що соціум, особисті переживання, життєвий досвід індивіда впливають на академічну успішність та формування особистості загалом. Так, соціально-емоційні навички є фундаментом формування здорової особистості, оскільки допомагають керувати емоціями та поведінкою, впливають на когнітивний розвиток, взаємодію з соціумом.

Дослідження, проведені О. Рассказовою, О. Елькіним, В. Гринько, О. Марущенко демонструють, що впровадження соціальних і емоційних навичок у систему вищої освіти сприяє підвищенню емоційної грамотності студентів [18]. Автори наголошують, що здобувачі вищої освіти, які пройшли навчання з елементами SEL, краще справляються з емоційними викликами, мають вищий рівень емпатії та резильєнтності, що безпосередньо впливає на їхню професійну адаптацію [19].

Соціально-емоційне навчання відкриває можливості для інтеграції важливих життєвих навичок в освіту. Це означає, що здобувачі освіти не лише отримують знання з предметів, а й навчаються ефективно керувати емоціями, розвивати здатність установлювати позитивні стосунки та ухвалювати відповідальні рішення. Інтегруючи соціально-емоційне навчання в освітню програму, викладачі сприяють формуванню дружнього й опорного освітнього середовища, де здобувачі освіти можуть почувати себе комфортно та мотивовано досягати успіху. Розвиток такої культури сприяє не лише академічним досягненням, а й загальному добробуту та розвитку здобувачів освіти [20; 21].

Акцент на соціально-емоційному навчанні у закладах вищої освіти відображає усвідомлення важливості готовності здобувачів освіти до взаємодії та участі в різноманітних комунікативних ситуаціях. СЕН підсилює підготовку майбутніх фахівців до більш глибокого розуміння себе та оточуючого світу, що є важливим елементом повноцінного і гармонійного особистісного розвитку. Вихователі є ключовими фігурами у становленні емоційної

стійкості дітей. Їхній рівень емоційного інтелекту безпосередньо впливає на психологічний комфорт вихованців. Впровадження СЕН у навчальні програми майбутніх вихователів дозволяє розвивати у педагогів стійкість до стресових ситуацій, формувати навички конструктивного управління конфліктами, покращити якість взаємодії з дітьми та їхніми сім'ями.

Висновки. Таким чином, соціально-емоційне навчання особистості розглядаємо як процес розвитку навичок усвідомлення та управління емоціями, побудови здорових взаємин, прийняття відповідальних рішень, співпереживання та ефективної соціальної взаємодії. Окремо, можемо виділити категорію «соціально-емоційне навчання (СЕН) майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти (ЗДО)» – це цілісний процес формування у майбутніх вихователів дошкільної галузі навичок усвідомлення власних емоцій, розвитку емоційного інтелекту, ефективної комунікації, емпатії та соціальної взаємодії. Воно спрямоване на розвиток здатності майбутніх вихователів створювати сприятливе емоційне середовище в дошкільному закладі, розв'язувати конфлікти, підтримувати позитивні стосунки з дітьми, батьками та колегами, а також формувати у дітей навички соціальної взаємодії та емоційної саморегуляції.

Можемо підсумувати, що інтеграція соціально-емоційного навчання (СЕН) у підготовку майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти є ключовим напрямом сучасної освітньої політики. Аналіз наукових досліджень підтверджує, що формування емоційного інтелекту у педагогів позитивно впливає на їхню професійну діяльність, сприяючи створенню безпечного, гармонійного та інклюзивного освітнього середовища, саме за умов впровадження СЕН в освітній процес вищої школи.

Впровадження СЕН у професійну підготовку вихователів забезпечує: розвиток емоційного інтелекту – здатність усвідомлювати, керувати власними емоціями та ефективно взаємодіяти з дітьми; формування навичок конструктивної комунікації – покращення якості взаємодії з вихованцями, їхніми батьками та колегами; зміцнення психологічної стійкості – розвиток резильєнтності та навичок адаптації до змін у соціально-політичному середовищі; підвищення рівня емпатії та толерантності – сприяння формуванню гуманістичних цінностей у майбутніх педагогів; удосконалення освітнього процесу – впровадження інтерактивних методик навчання, що сприяють ефективному засвоєнню соціально-емоційних навичок.

Таким чином, впровадження СЕН у педагогічну освіту є необхідною умовою для підготовки висококваліфікованих фахівців, здатних ефективно працювати в умовах сучасних викликів. Перспективи подальших досліджень вбачаємо

у ефективних методик інтеграції соціально-емоційного навчання у освітні програми, що сприятиме формуванню емоційного інтелекту та психологічно стійкого покоління педагогів галузі дошкільної освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Armstrong, T. 7 (Seven) Kinds of Smart: Identifying and Developing Your Multiple Intelligences. Plume. 1999. P. 320.
2. Gardner, H. Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences. New York: Basic Books. 1983. P. 528.
3. Salovey, P., Mayer, J. Emotional Intelligence. Imagination, Cognition and Personality, 9 (3). 1990. P. 185–211.
4. Goleman, D. The Brain and Emotional Intelligence: New Insights. New York: More Than Sound LLC. 2011. P. 79.
5. Соціально-емоційне та етичне навчання. EdCampUkraine: веб-сайт. URL: <https://www.edcamp.ua/seelukraine>.
6. Zins J. E., Weissberg R. P., Wang M. C., Walberg, H. J. Building academic success on social and emotional learning: What does the research say? Teachers College Press, 2004. P. 7.
7. Swartz, M. K. Social and Emotional Learning. Journal of Pediatric Health Care, 31 (5), 2017. P. 521–522.
8. Pentón Herrera, L. J. Social-Emotional Learning in TESOL: What, Why, and How. Journal of English Learner Education, 10 (1), 2020. P. 1 – 16.
9. Osher, D., Kidron, Y., Brackett, M., Dymnicki, A., Jones, S., Weissberg, R. P. Advancing the Science and Practice of Social and Emotional Learning: Looking Back and Moving Forward. Review of Research in Education, 40 (1). 2016. P. 644 – 681.
10. Дужик Н. Соціально-емоційне навчання в системі сучасних педагогічних знань. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип 27. Т 2. С. 186–192.
11. Що таке СЕЕН – EdCamp Ukraine. EdCamp Ukraine – Ми об'єднуємо освітян і допомагаємо їм зростати. URL: <https://www.edcamp.ua/seelukraine/shcho-take-seen>.
12. Гриневич Л. Аналітичний огляд «Можливості для реалізації соціально-емоційного навчання в рамках реформи «Нова українська школа». Шкільний світ. 2021. С.48.
13. Conley, Colleen S. SEL in Higher Education. Handbook of Social and Emotional Learning: Research and Practice. New York : The Guilford Press, 2015. P. 197–212.
14. Durlak J. A., Domitrovich C. E., Weissberg R. P., Gullotta T. P. Social and Emotional Learning: Past, present, and future. Handbook of social and emotional learning: Research and practice. New York : The Guilford Press, 2015. P. 3–19.
15. What is Social Emotional Learning (SEL): Why It Matters. National University : web-site. URL : <https://www.nu.edu/blog/social-emotional-learning-sel-why-it-matters-for-educators>.
16. Fundamentals of SEL. CASEL : web-site. URL : <https://casel.org/fundamentals-of-sel>.
17. Singh N.Ch., Duraiappah A. Rethinking learning: a review of social and emotional learning for education systems. New Delhi, India: Institute of Education for Peace and Sustainable Development, 2020. 292 p.
18. Елькін О., Гринько В., Марущенко О. Зміцнення освіти через соціально-емоційне навчання: актуальні напрями дослідження в Україні та світі. *ScienceRise: Pedagogical Education*. 2024. № 1 (58). С. 79-86.
19. Матвієнко О., Химич М. Соціально-емоційне навчання як засіб створення безпечного освітнього простору. *Освітньо-науковий простір*. 2024. Том 1, № 7 (2). С. 76-84.
20. O'Conner, R., De Feyter, J., Carr, A., Luo, J. L., Romm, H. (2017). A review of the literature on social and emotional learning for students ages 3–8: Characteristics of effective social and emotional learning programs (part 1 of 4). Washington, DC. URL: <http://ies.ed.gov/ncee/edlabs>.
21. Social and emotional learning: A short history. Edutopia : website. URL : <https://www.edutopia.org/social-emotional-learning-history>.